

of creating new expositions. Yet, in 1947 three permanent expositions, «Industrial exhibition» and three temporary expositions were running in museum, what was objectively better than status of establishment in 1943–1945, but it didn't save the leadership from crushing, sometimes unfair, criticism. And since, in museum in 1947 a struggle for authority began between two groups of staff members, the first was headed by current director S.D. Sereda, the second was led by the head of socialist construction department M.A. Voevodin. Conflict led to extended check of museum work and dismissal of museum director S.D. Sereda from his position. The new head of museum became M.A. Voevodin. Dramatic changes brought to H. Skovoroda Kharkiv museum of local history year 1950. Soviet Ukraine government within the reformation of museum sector, ordered to repurpose Kharkiv museum of local history to historical. Considering new reality, museum structure was changed. Nature department was eliminated and the following ones were formed: Department of Primitive communal system, Feudalism history, Capitalism history, Soviet period history. It was also resulted in changes of museum expositional work.

Key words: museum, exposition, Kharkiv, history, team.

REFERENCES

1. Shmit, F.I. (1929). *Muzejnoe delo. Voprosy ekspozicii* [Museum studies. Expository questions]. Leningrad.: Academia. [in Russian].
2. Sak, L.N. (1963). *Iz istorii vznikonvenija i razvitija Kievskogo gosudarstvennogo muzeja zapadnogo i vostochnogo iskusstva (1883–1945 gg.)* [From the history of origin and development of Kyiv state museum of western and eastern art (1883–1945)]. *Oчерки istorii muzejnogo dela v SSSR*. (Issue 5). [in Russian].
3. Sorokina, S., Radievs'ka, T., Zaval'na, O. (2016). *Ekspozycja viddilu doklasovoho suspil'stva Central'noho istorychnoho muzeiu im. T.H. Shevchenka v Kyevi (1938–1941 rr.)* [Exposition of pre-class society department of the Central historical museum named after T.H. Shevchenko in Kyiv (1938–1941)]. *Abstracts of Papers '2016: Zbirnyk materialiv VI Mizhnarodnoi' naukovo – praktychnoi' konferencii' «Arheologija ta fortyfikacija Ukrainy»*. (pp. 320–329). Kam'ianets'-Podil's'kyi. [in Ukrainian].
4. Nesterenko, V.A. (2015). *Kam'ianets'-Podil's'kyi istorychni muzei u pershi dvadtsiat' pisliavoiennyh rokiv (1944–1964 rr.)* [Kamianets – Podil'skyi historical museum in the first twenty postwar years (1944–1964)]. *Abstracts of Papers '2015: Muzeina sprava na Podilli: istoria ta suchasnist': zb. nauk. pr. za pidsumkamy vseukr. nauk. – prakt. konf., m. Kam'ianec'-Podil's'kyj*. (pp. 41–46). [in Ukrainian].
5. Soshnikova, O.M. (2010). *Harkivs'kyi istorychni muzei: vchora, s'ohodni, zavtra (do 90-richchia zasnuvannia HIM) (Kharkiv historical museum yesterday, today, tomorrow (on the 90th anniversary of KHM founding))*. *Abstracts of Papers '2010: Shistnadsyti Sumtsov'ki chytannia. Zbirnyk materialiv naukovoi' konferencii, prysviachenoj 90-richchu iz chasu zasnuvannia Harkivs'koho istorychnoho muzeiu*. (pp. 9–20). Kharkiv. [in Ukrainian].
6. Derzhavnyi arhiv Kharkivs'koi oblasti (dali – DAKhO), f. R-5942, op. 1, spr. 3.
7. DAKhO, f. R-5942, op. 1, spr. 14.
8. DAKhO, f. R-5942, op. 1, spr. 13.
9. DAKhO, f. P-2, op. 37, spr. 1241.
10. DAKhO, f. R-5942, op. 1, spr. 100.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 94(477.41-21):745.5/749:069.5

Н.М. Ревега

ЕТНОГРАФІЧНА КОЛЕКЦІЯ ДЕРЕВ'ЯНИХ ПРЕДМЕТІВ ХАТНЬОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ВЖИТКУ КИЇВСЬКОГО ПОЛІССЯ (НИЖНЯ ТЕЧІЯ РІЧКИ ТЕТЕРІВ) ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»

У статті досліджується етнографічна колекція дерев'яних предметів хатнього та господарського вжитку Київського Полісся (нижня течія річки Тетерів) із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Уперше звертається увага на представлення даних предметів у експозиції Музею Народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці. Подано опис досліджуваних предметів, відомості про власників, які передали предмети до фондової колекції НІЕЗ «Переяслав». При описі звертається увага на матеріал, з якого виготовлений предмет, указуються його розміри, зазначається майстер (якщо є відомості), час і місце створення. Дослідження ґрунтується на фондово-обліковій документації. У статті здійснено класифікацію досліджуваних предметів, які відносяться до хатнього та господарського начиння.

Ключові слова: колекція, експозиція, хата, вила, жлукто, копаниця, сокира, цурка, розувачка, мірочка, рубель, рязька, лопатка.

Етнографічна колекція дерев'яних предметів хатнього та господарського вжитку Київського Полісся (нижня течія річки Тетерів) у фондовій колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі НІЕЗ «Переяслав») складає незначну частину – всього 93 одиниці. У збірці представлені предмети із 12 сіл Іванківського району Київської області, а саме: Болотня, Горностайпіль, Хочева, Заруддя, Коленці, Феневичі, Коленці, Термахівка, Обуховичі, Мусійки, Розважів, Сукачі.

Натепер дана колекція досліджена лише фрагментарно. Лише у 2017 р. вийшла друком наукова стаття Н.М. Ревеги «Музейні предмети із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» із села Обуховичі Іванківського району Київської області», у якій іде мова про дерев'яні предмети господарського вжитку із вищезгаданої колекції [1]. Також деякі предмети родини Марії Приймаченко описані у іншій статті автора «Збереження традицій та культури Іванківського району у фондовому зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»» (2016 р.) [2].

Фондова колекція дерев'яних предметів хатнього та господарського вжитку Київського Полісся (нижня течія річки Тетерів) НІЕЗ «Переяслав» зберігається у інвентарній групі «Етнографія». У ній представлені наступні речі: рубель – 3 од., носатка, маслобійка – 3 од., хлібна лопата – 5 од., постолі, гарнет, безмін, ложка, ополоник – 4 од., вила дворові – 2 од., ночви, ночовки, ступа – 5 од., решето, ціп – 2 од., гребінь – 2 од., коряк – 2 од., циркуль бондарський, косар, струг бондарський – 2 од., кошелка, сокира, дійниця, теслиця, бурав, кошель, хомут, вила верхові – 3 од., цурпалка, дуплянка – 3 од., кадовба – 3 од., бочка, жлукто – 2 од., прядка, бодня, натягач – 2 од., рубель із качал-

Рис. 1. Решето (Е-904) з експозиції «Хата олійника»

кою – 2 од., пилка, годинник настільний, сільниця, помийниця, мірочка, кліщі, барильце, мишоловка, резчик, відро дерев'яне, тріпачка, серп, колиска польова, розувачка, цурка – 2 од., сокира-ночварка, копаниця – 2 од., пастка для щурів – 2 од., заготовка для верхових вил, ваза дерев'яна для пензликів, бовкуні металеві.

Понад 60 предметів хатнього та господарського вжитку Київського Полісся (нижня течія річки Тетерів) виставлені в експозиціях Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Їх можна побачити у поліській хаті, церковній сторожці, хаті гончаря, хаті олійника, хаті бондаря, хаті чинбаря, хаті бідняка, хаті вдови, хаті столяра, хаті безземельника та шинку. Є вони і у тематичних музеях, які розміщені на території скансену: у Музеї народного сухопутного транспорту, Музеї хліба, Музеї класика єврейської літератури Шолом-Алейхема, Музеї «Поштова станція», Музеї історії бджільництва Середньої Наддніпрянщини та Музеї історії лісового господарства Середньої Наддніпрянщини.

Так, в експозиції «Поліська хата» представлені рубель (Е-242), носатка (Е-243), маслобійка (Е-244), лопата хлібна (Е-245), кошолка (Е-920), постолі (Е-246). Останні знайдені в 1966 р. у с. Болотня Іванківського р-ну Київської обл. у М.О. Примаченко. Виготовлені у 1943 р. Оксентієм Григоровичем Примаченком з «лута» (в'язаної кори), мають «волоки»-зав'язки [3, с. 155–156].

Кошолка (Е-920) (у Іванківському районі здебільшого називають «кошель») виготовлена із високої, вузької, плетеної липової кори. Має дві ручки. Зроблена жителем с. Запрудка Іванківського району Іваном Даниловичем Ткаченком у 1950 р. Виявлена у 1971 р. у його господарстві [4, с. 81].

У Музеї історії бджільництва Середньої Наддніпрянщини експонуються вулики-дуплянки, які побутували на території Київського Полісся (дуплянка (Е-951), дуплянки (Е-952 (1-3), безмін (Е-893), сокира (Е-922), жлукто (Е-950), вила дворогі (Е-898).

Рис. 2. Кадовба (Е-949) з експозиції «Хата олійника»

Безмін (Е-893) датується кінцем ХІХ ст. У квітні 1971 р. його передав до музею житель с. Горностайпіль Григорій Панасович Євтушенко. Безмін – це металевий стрижень із поділками, які позначають вагу. На одному кінці є потовщення у вигляді булави, на іншому – гачок [4, с. 78].

Дуплянка (Е-951) виготовлена у 1900 р. жителем с. Хочева Григорієм Корнійовичем Даниленком. Передана І.Я. Даниленком, жителем с. Хочева, у квітні 1971 р. (акт № 546). Видовбана з товстої соснової колоди. У середині до стінок прибиті полицки, до яких кріпилася вощина. Збоку є 2 отвори: один – подовжений, для встановлення вощини, закривався дощечкою, інший – круглий для бджіл. Унизу 2 отвори, забиті чопками [4, с. 85].

Три вулики-дуплянки (Е-952 (1–3) передали у квітні 1971 р. (акт № 553) жителі с. Хочева А.Л. Карпенко (1), В.Д. Даниленко (2), О.Х. Мусієнко (3). Дуплянки видовбані з товстої соснової колоди. У середині до стінок прибиті полицки, до яких кріпилася вощина. Збоку – подовжені отвори для встановлення вощини, які закривалися дощечками. Предмети виготовлені жителями с. Хочева відповідно Петром Йосиповичем Карпенком у 1880 р., Йосипом Максименком у 1880 р., Харитоном Володимировичем Мусієнком у 1900 р. [4, с. 86].

Окремі дерев'яні предмети хатнього та господарського вжитку Київського Полісся також експонуються у Музеї хліба: ступа (Е-903), ступа ручна (Е-929), цурка (Е-1791), цурка (Е-1797), заготовка для верхових вил (Е-1804).

Ступа ручна (Е-929) має конусоподібну форму, на товстій круглій підставці, виготовлена з груші, у середині випалена. Товкач зроблений із дуба. Один його кінець оббитий металом. Середина товкача потовщена, має прямокутний отвір. Для того, щоб товкач тримати двома руками,

Рис. 3. Маслобійка (Е-1664) з експозиції «Хата олійника»

його боки зроблені у вигляді отворів із круглими ручками. Предмет надійшов до Заповідника у квітні 1971 р. (акт № 536) [4, с. 82].

Кадоб (всипище) (Е-953) видовбаний з товстої соснової колоди, стягнутий двома дерев'яними обручами. Має вставне дно, яке складається з 2-х соснових дошок. Виготовлений жителем с. Хочева Володимиром Харитоновичем Мусієнком у 1880 р. Переданий до Заповідника у квітні 1971 р. (акт № 533) жителем с. Хочева Іванківського р-ну О.Х. Мусієнком [4, с. 86].

У експозиції Музею «Поштова станція» представлений музейний експонат, привезений із с. Обуховичі Іванківського р-ну Київської обл., – розувачка (Е-1788). Це – невелика товста дошка, звужена на одному кінці. У ширшому кінці «розувачки» – півкруглий виріз, куди вставляли задник чобота. Знизу, під ширшим кінцем, біля вирізу – підставка у вигляді дерев'яного бруска. Зроблена Іваном Богушем. До Заповідника передана у грудні 1973 р. (акт № 784) жителем с. Обуховичі Іванківського р-ну І.І. Богушем [5, с. 87].

У експозиції «Хата гончара» наявні предмети: вила дворогі (Е-898), вила верхові (Е-932), вила дворожки (Е-933), кадовба (Е-947), прядка (Е-1001), маслобійка (Е-908), ополоник (Е-897). Зупинимось на двох останніх.

Маслобійка (Е-908) складається з конусоподібної діжки, яка стягнута двома металевими обручами, а низ – дротом. Колотушка має 6 отворів та кришку, яка щільно

Рис. 4. Відро дерев'яне (Е-1675) з експозиції «Хата олійника»

закривається. Виявлена у жителя с. Феневичі Іванківського р-ну М.І. Гордої у квітні 1971 р. [4, с. 79].

Ополоник (Е-897) дерев'яний, має овальну форму, на кінці ручки є гачок для підвішування. Початок ХХ ст. Переданий у квітні 1971 р. Софією Федорівною Костенко, жителькою с. Феневичі Іванківського р-ну [4, с. 78].

У церковній сторожці експонуються лопата (Е-900) та ночви (Е-902).

Лопата (Е-900) дерев'яна, овальної форми. Використовувалася для саджання хліба у піч. Передана до Заповідника у травні 1971 р. (акт № 534) жителем с. Горностайпіль Іванківського р-ну Євтушенко [4, с. 79].

Експозиція «Хата олійника» містить наступні речі: решето (Е-904) (рис. 1.), кадовбу (Е-949) (рис. 2.), маслобійку (Е-1664) (рис. 3.), відро дерев'яне (Е-1675). Останнє зроблене з 14-ти клепок. У двох виступаючих (вищих) протилежних клепок є круглі отвори, в які просунута залізна дужка, стягнута двома залізними обручами. Виготовлене жителем с. Термахівка Іваном Самійловичем Богушем у 1910 р. До Заповідника передане у листопаді 1973 р. (акта № 763) [5, с. 72] (рис. 4.).

У «Хаті бондаря» привертають увагу рубель (Е-907), циркуль бондарський (Е-917), струг бондарський (Е-919) та бочка (Е-948).

Рубель (Е-907) має 17 зубців, ручку з овальним отвором. Переданий до фондової збірки Заповідника у квітні 1971 р. Наталією Миколаівною Буряк, жителькою с. Хочева Іванківського р-ну. Рубель на початку ХХ ст. виготовив її чоловік Дмитро Гнатович Буряк [4, с. 79].

Циркуль бондарський (Е-917) виготовлений із підрізаної і перегнутої по центру березової гілки. Має сточені кінці з забитими цвяхами. Близьче до перегину є отвори. У них вставлялася паличка, що кріпилася клинками, за допомогою

якої регулювали розмір циркуля. Переданий у квітні 1971 р. Василем Миколайовичем Куриленком, жителем с. Горностаїпіль. Виготовлений його дідом у кінці XIX ст. [4, с. 81].

Струг бондарський (Е-919) має пряме довге лезо, низ якого загострений, з обох боків є дерев'яні ручки. Його виготовив житель с. Феневичі Сергій Павлович Гриценко у кінці XIX ст. До фондової збірки Заповідника переданий жителькою с. Феневичі Іванківського р-ну М.І. Горда у квітні 1971 р. [4, с. 79].

Бочка (Е-948) має циліндричну форму, у центрі розширена, клепки стягнуті двома металевими обручами, дно зроблене «в уторі». Її у 10-х рр. XX ст. виготовив Кирило Степанович Костюченко. До Заповідника передана у квітні 1971 р. (акт № 545) жителькою с. Феневичі Іванківського р-ну Єлизаветою Кирилівною Костюченко [4, с. 85].

У експозиції «Хата чимбаря» демонструється гребінь (Е-910), кадовба (Е-947), коряк (Е-912). Останній має овальну форму та ручку з прямокутним отвором. Переданий до Заповідника (акт № 534) у травні 1971 р. із с. Горностаїпіль Іванківського р-ну [4, с. 80].

Зразки ополоників (Е-921), (Е-896) можна побачити і в експозиції «Хата бідняка». Ополоник (Е-896) виготовив Яків Григорович Левченко. Має овальну форму, біля держака – ширший. Держак від середини плоский, із гачком. Переданий до Заповідника (акт № 534) у травні 1971 р. жителькою с. Коленці Іванківського р-ну Мотрею Гаврилівною Кириленко [4, с. 78].

У «Хаті вдови» експонуються прядка (Е-1001), гарчик (сільниця) (Е-1657), ряжка (помийниця) (Е-1658) та мірочка (Е-1659).

Гарчик або ж сільниця (Е-1657) зроблена з дерева, має циліндричну форму, яка трохи сплюснута. Сільниця до низу трохи розширюється, дно до уторів. Зроблена у 1910 р. Прокопом Васьковським. Передана до Заповідника у листопаді 1973 р. (акт № 759); виявлена у с. Мусійки Іванківського р-ну [5, с. 70].

Ряжка (помийниця) (Е-1658) виготовлена у 1930-х рр. Нестором Кононовичем Мусієнком. Дерев'яна, зроблена із 19-ти соснових клепок, стягнутих двома широкими залізними обручами. Дно згорблене з 3 клепок до уторів. Одна із клепок закінчується ручкою. Виявлена у с. Обуховичі Іванківського р-ну. До Заповідника передана у листопаді 1973 р. (акт № 759) [5, с. 70].

У експозиції «Хата столяра» представлений дерев'яний рубель із качалкою (Е-1593). Зроблений на 31 зуб, полотна пряме, злегка вигнуте посередині. Зверху, на лакованому жовтому фоні, намальована «розетка». Вона має шість пелюсток синьо-жовто-зеленого кольору. На рубелі є напис: «На пам'ять Ємельяну Кожем'ятенку от ієромон Флавіана». Виготовлений у середині XIX ст. До Заповідника рубель передав (акт № 724) у червні 1973 р. житель с. Феневичі Іванківського р-ну В.П. Настич [5, с. 62] (рис. 5).

У «Хаті безземельника» можна побачити ополоник (Е-895), ночовки (Е-1663), мишоловку (Е-1665), колиску польову (Е-1679).

Рис. 5. Рубель (Е-1593) з експозиції «Хата столяра»

Мишоловка (Е-1665) зроблена у вигляді ящикка із піднятим і розширеним одним краєм. Задня стінка вужча та загороджена металевими прутиками. Протилежна їй стінка засувається дерев'яним щитком, який за допомогою коромисла кріпиться до дротинки з приманкою. Предмет виявлений у с. Феневичі Іванківського р-ну. До Заповідника переданий (акт № 759) у листопаді 1973 р. [5, с. 71].

Польова колиска (Е-1679) виявлена у с. Термахівка Іванківського р-ну. Її у 1880-х рр. зробив майстер на прізвище Гаркуша. Має прямокутну форму. Основа (рама) переплетена товстими «вірвовками», зсуканими з конопель. «Вірвовки» закріплені на рамі, заправлені у 18 отворів. У кутках – укріплені металеві хомутики, до яких прив'язані «вірвечки». За допомогою цих «вірвечок» колиску підвішували гачком до сволака. До Заповідника передана (акт № 763) у листопаді 1973 р. [5, с. 73].

У експозиції «Шинок» поміж експонатів є і дерев'яні речі: ложка (Е-894), гребінь (Е-909), ступка (ковганка) (Е-916).

Ложка (Е-894) має овальну форму. Держак зроблений під кутом, має гачок на кінці. Ложка погано зачищена, із сучками. Виготовлена Дмитром Гнатовичем Буряком. До Заповідника передана (акт № 534) у квітні 1971 р. жителькою с. Хочева Іванківського р-ну Н.М. Буряк [4, с. 78].

Музей народного сухопутного транспорту експонує кліщі (Е-1661) та бодню (скриню) (Е-1589). Бодня зроблена з клепок та має кришку. Дві протилежні клепки вищі,

з отворами, в які просувався стрижень. Дно бодні виготовлене з клепок в утори. За формою – зрізаний конус. Скріплена трьома парами дерев'яних обручів. Зроблена у 1840-х рр. дідом Івана Антоновича Гаркуші. Передана (акт № 722) у червні 1973 р. жителем с. Термахівка Іванківського р-ну І.А. Гаркушою [5, с. 62].

У експозиції Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема представлений годинник настільний (Е-1609). Він подарований лісним ревізором учню лісної школи Степану Андрійовичу Любешу за добре навчання у 1903 р. Годинник має дерев'яний футляр, облицьований горіховим шпоном, по боках – фігурні стовпчики та мідні бляшки. Зверху годинника є три шпилі, середній – куполоподібний. Циферблат круглий, у мідному кільці. Знизу прикріплений дзвоник, годинник із боєм. Переданий до Заповідника (акт № 732) у червні 1973 р. жителем с. Обуховичі Іванківського р-ну С.А. Любешем [5, с. 65].

Серед цікавих експонатів Музею історії лісового господарства Середньої Наддніпрянщини слід згадати ступу (Е-903), ріг лося (Е-1655), бовтуни металеві (Е-2159).

Ріг (Е-1655) має чотири розгалуження. Знайдений у лісі біля с. Обуховичі Іванківського р-ну у 1960 р. жителем села Євстратом Івановичем Білохвостом. До Заповідника переданий (акт № 759) ним у 1973 р. [5, с. 70].

Бовтуни металеві (Е-2159). Перший бовтун має вигляд чотиригранного плоского дзвінка, що розширюється донизу. На вужчих боках спаяний міддю і склепаний металевими заклепками, по три з кожної сторони. Зверху на бовтуні – плоске вушко для мотузки, всередині – металеве масивне бовкало. На одній із великих граней, посередині, викарбувано: «№ 2». Предмет надівався на шию коровам при випасі їх у лісі.

Другий бовтун має вигляд чотиригранного плоского дзвінка, що розширюється донизу. На вужчих боках спаяний міддю і збитий із однієї сторони заклепкою. Через отвір у торці пропущена металева смужка, яка зігнута «вісіркою» так, що більше кільце зовні – для мотузки, а менше – всередині, до якого прив'язана гайка-бовкало. До Заповідника переданий (акт № 965) жителем с. Феневичі Іванківського р-ну Миколою Денисовичем Чернишом у червні 1975 р. [6, с. 37].

Отже, господарське дерев'яне начиння набуло неабиякої популярності серед жителів Київського Полісся, де був достатній вибір різноманітної деревини, яку українці здавна використовували у ремеслах та промислах. У фондовій колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» зберігаються різноманітні зразки хатнього начиння жителів Київського Полісся (нижня течія річки Тетерів), як-от: предмети для зберігання і переробки зерна та борошна (ручні ступи, жорна, кадуби, сито, ночви); предмети для приготування хліба і борошняних виробів (діжа, хлібна лопата); предмети для переробки і зберігання молока й молочних продуктів (дійниця, маслобійки); предмети для вживання їжі (дерев'яна ложка, ополоник, сільничка); предмети для перенесення і зберігання води і напоїв (відро); начиння для збирання грибів та ягід (коробка (кошель).

ДЖЕРЕЛА

1. Ревега Н.М. Музейні предмети із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» з села Обуховичі Іванківського району Київської області. *Сіверщина в історії України*: Зб. наук. пр. Вип. 10. К.–Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України, 2017. С. 479–483.
2. Ревега Н.М. Збереження традицій та культури Іванківського району у фондовому зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Київське Полісся: історія, археологія, етнографія*. Іванків, 2016. С. 76–84.
3. Інвентарна книга фондової інвентарної групи «Етнографія» № 1 Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». 204 с.
4. Інвентарна книга фондової інвентарної групи «Етнографія» № 2 Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». 99 с.
5. Інвентарна книга фондової інвентарної групи «Етнографія» № 3 Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». 101 с.
6. Інвентарна книга фондової інвентарної групи «Етнографія» № 4 Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». 99 с.
7. Жам М. Українська народна естетика. Київ: ДАЛПУ, 1996. 255 с.
8. Українці: Історико-етнографічна монографія. Т. 1: Народна культура і побут дожовтневого періоду. Ч. 2: Культура і побут українського селянства в дожовтневий період / за ред. К.Г. Гуслистого. АН УРСР. Київ: Видавництво АН Української РСР, 1960. 714 с.
9. Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження / відп. ред.: С. Павлюк, М. Глушко. Львів: НАН України, Ін-т народознавства, 1997. Вип. 1. *Київське Полісся*. 1994. 360 с.
10. Довгань С. Народна архітектура Середньої Наддніпрянщини. Етнологічний словник. Київ, 2018. 143 с.

Reveha N.M. Ethnographic collection of wooden items, home and household appliances of Kyiv Polissia (downstream of the river Teteriv) materials stock collection NIEZ «Pereiaslav»

This article examines the ethnographic collection of wooden household and household items of the Kyiv Polissia (downstream of the Teteriv river) from the stock collection of the national historical and ethnographic reserve «Pereiaslav». For the first time, attention is drawn to the presentation of these items in the exposition of the Museum of folk architecture and life of the Middle Naddneprianshchyna. The text contains a description of the items under study, information about the owners who transferred the items to the stock collection of NIEZ «Pereiaslav». Also, in the description, attention is drawn to the material from which the item is made, its dimensions, the master is specified (if there is information), the time and place of creation. The research is based on stock accounting documents. The article classifies the items under study that relate to household and household utensils.

Key words: collection, exposition, house, pitchfork, gutter, dig, hatchet, sugar-hole, earthenware, mirochka, ruble, horn, shovel.

REFERENCES

1. Reveha, N.M. (2017). Muzeini predmety iz fondovoi kolekcii Natsionalnogo istoryko-etnografichnogo zapovidnyka «Pereiaslav» z sela Obukhovychi Ivankivskoho raionu Kyivskoi oblasti [Museum items from the stock collection of the national historical and ethnographic reserve «Pereiaslav» from the village of Obukhovychi in the Ivankivskiy district of Kyiv region]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, (10), (pp. 479–483). [in Ukrainian].
2. Reveha, N.M. (2016). Zberezhennia tradytsii ta kultury Ivankivskoho raionu u fondovomu zibranni Natsionalnogo istoryko-etnografichnogo zapovidnyka «Pereiaslav» [Preservation of traditions and culture of the Ivanovo region in the stock collection Of the national historical and ethnographic reserve «Pereiaslav»]. *Kyivske Polissia: istoriia, arkeolohiia, etnografiiia – Kiev Polesie: history, archeology, ethnography*, pp. 76–84. [in Ukrainian].
3. Inventarna knyha fondovoi inventarnoi hrupy «Etnografiiia» № 1 Natsionalnogo istoryko-etnografichnogo zapovidnyka «Pereiaslav» [Inventory book of the stock inventory group «Ethnography» № 1 of the national historical and ethnographic reserve «Pereiaslav»]. [in Ukrainian].
4. Inventarna knyha fondovoi inventarnoi hrupy «Etnografiiia» № 2 Natsionalnogo istoryko-etnografichnogo zapovidnyka «Pereiaslav» [Inventory book of the stock inventory group «Ethnography» № 2 of the national historical and ethnographic reserve «Pereiaslav»]. [in Ukrainian].
5. Inventarna knyha fondovoi inventarnoi hrupy «Etnografiiia» № 3 Natsionalnogo istoryko-etnografichnogo zapovidnyka «Pereiaslav» [Inventory book of the stock inventory group «Ethnography» № 3 Of the national historical and ethnographic reserve «Pereiaslav»]. [in Ukrainian].
6. Inventarna knyha fondovoi inventarnoi hrupy «Etnografiiia» № 4 Natsionalnogo istoryko-etnografichnogo zapovidnyka «Pereiaslav» [Inventory book of the stock inventory group «Ethnography» № 4

Of the national historical and ethnographic reserve «Pereiaslav»]. [in Ukrainian].

7. Zham, M., Lehenkyi, Yu., Sikorskyi, M. (1996). *Ukrainska narodna estetika [Ukrainian folk aesthetics]*. Kyiv: DALPU. [in Ukrainian].

8. Huslysty, K.H. (Eds.) (1960). *Ukrainci: Istoryko-etnohrafichna monohrafiia. [The Ukrainians: the historic-ethnographic monograph]*. (Vols. 1–2) Kyiv: Vydavnytstvo AN Ukrainsoi RSR. [in Ukrainian].

9. Pavliuk, S., & Hlushko, M. (Eds.) (1997) *Polissia Ukrainy: Materialy istoryko-etnohrafichnoho doslidzhennia [Polissia of Ukraine: Materials of historical and ethnographic research]*. Lviv: NAN Ukrainy, In-t narodoznavstva. [in Ukrainian].

10. Dovhan, S., & Povolotska L. (2018). *Narodna arkhitektura Serednoi Naddniproianshchyny. Etnolohichni slovnyk [Folk architecture of the middle Dnieper. Ethnological dictionary]*. Kyiv [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 01.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.*

УДК 069.532:738(092)](477,53–22)«197/201»

О.Г. Ликова

МУЗЕЙНА ЗБІРКА КЕРАМІКИ МИХАЙЛА КИТРИША ЯК ІЛЮСТРАЦІЯ ГОНЧАРНИХ ТРАДИЦІЙ ОПІШНОГО 1970-х – 2010-х РОКІВ

У Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному зберігається найбільша персональна колекція кераміки Михайла Китриша в Україні. У статті проаналізовано склад колекції, виділено основні морфологічні групи виробів майстра. На прикладі виробів, що наповнюють цю збірку, виділено типові форми і основні елементи декору, що використовували опішненські гончарі у зазначений період. Акцентовано увагу на проблемі атрибутування гончарних виробів у колекції. Визначено способи і шляхи усунення спірних питань в атрибуції.

Ключові слова: гончарство, кераміка, колекція, Михайло Китриш, традиція, Національний музей-заповідник українського гончарства, Опішне.

Опішнянська кераміка – це своєрідний етнічний символ української культури, світовий мистецький бренд. Одна з основних причин розвитку гончарства в Опішному – багаті поклади високоякісних глин, придатних для гончарювання. Тому не дивно, що опішненські гончарні вироби за кілька століть існування ремесла постійно удосконалювалися, набуваючи характерних форм і декору. А 2012 року опішненську кераміку внесено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України.

Різні аспекти історії гончарства Опішного уже неодноразово привертали увагу дослідників. Проте, творчість окремих майстрів і їхній вплив на розвиток місцевих традицій майже не цікавила науковців аж до початку XXI ст. Лише із створенням спеціалізованої науково-дослідної інституції – Інституту керамології – окремі персоналії опішненських гончарів стали об'єктом керамологічних студій.

Одним із гончарів, чию творчість почали ґрунтовно вивчати й популяризувати, є Михайло Китриш (1936 р.н.) –

член Національної спілки художників України (з 1971 р.) та Національної спілки майстрів народного мистецтва України (з 1998 р.), заслужений майстер народної творчості України (з 1985 р.), лауреат Премії імені Данила Щербаківського (1995 р.) та Державної премії України імені Тараса Шевченка (1999 р.). Також його роботу відзначено на державному рівні у вигляді чисельних дипломів, похвальних грамот, почесних звань. Він – один із українських майстрів-гончарів, чия творчість є взірцем усталення новітніх традицій у народному гончарстві шляхом переосмислення давніх традиційних форм і декоративних елементів опішненської кераміки.

Вироби Михайла Китриша зберігаються у багатьох музеях України (Опішне, Полтава, Київ, Вінниця, Дніпро, Запоріжжя, Канів, Кривий Ріг, Переяслав-Хмельницький, Хмельницький тощо). Також його твори є у колекціях закордонних музеїв і приватних зібраннях. Велика колекція творів (понад 200 предметів) зібрана самим автором і зберігається у нього вдома. Найбільша персональна колекція робіт гончаря нині зберігається у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному – понад 320 одиниць зберігання, основна частина яких передана до музею-заповідника самим автором [3]. Тож, на основі аналізу складу найбільшої музейної персональної колекції Михайла Китриша в опішненському музеї-заповіднику, виокремимо основні форми гончарних виробів, які виготовляли опішненські гончарі упродовж 1970-х – 2010-х років, та найбільш типові способи декорування, які у XXI ст. вже стали пізнаваними далеко за межами населеного пункту.

Михайло Китриш виготовляв усі типи виробів, що традиційні для опішненського гончарства. Це – столовий посуд (горщики, глечики, макітри, миски, чайники, куманці, столові набори тощо), іграшки, свічники, куришки, кашпо, зооморфні скульптури, вази, настінні тарелі тощо. Усі вони представлені у колекції музею-заповідника. Прикметно, що майже половину збірки складають зооморфні посудні форми («бик», «кінь», «козел», «півень»), вази та свічники, яким автор надавав перевагу. Близько 30% робіт у колекції підписані гончарем, що значно спрощує їхню атрибуцію. Загалом авторські підписи на глиняних виробах є важливими для достовірного атрибутування виробу.

Підписи на роботах Михайла Китриша достатньо різноманітні й можуть слугувати окремим джерелом для епіграфічних та керамологічних досліджень. За твердженням дослідників, перші ритовані підписи на власних творах опішненські гончарі почали наносити в другій половині 1890-х років «під впливом просвітницьких настанов Опішнянської зразкової навчальної гончарної майстерні Полтавського губернського земства (1894–1899)» [6, с. 240]. Проте ця тенденція не набула широкого поширення. Масово опішненські гончарі почали підписувати кераміку у 1969 р. До цього часу вироби у більшості були безіменними: «нарешті 1969 року опішняни вперше побачили під своїми виробами свої імена. Й збагнули, що Опішня не масовість, не «інкубаторний» півник, коник чи левик з ім'ям ширпотреб» [2, с. 138], – писав на початку 1990-х років Олексій